

AZ UBUNTU VILÁGA

EZEKET A BIZONYTALAN GONDOLATOKAT először azon a konferencián mondtam el, amelyet barátom, Csákó Mihály tiszteletére rendeztek, hetvenedik születésnapja alkalmából. Nemcsak azért mondtam el, mert úgy érzem (remélem), hogy barátok vagyunk. Hanem mert az elsők között volt, aki a számítástechnika világát szociológusi szemmel és empirikus eszközökkel föltérképezte (Csákó 1997). Ha most fogna hozzá, nyilván mást és másként vizsgálna. Íme, néhány gondolat ehhez.

Egy bő féléve történt, hogy lecseréltem a korábbi netbookomat. Ezekhez a kis méretű masinákhoz nagyon hozzászórtam; jó segítőim voltak, miközben egyik asztali géptől (az otthonitól) a másikig (az egyetemiig) utaztam, vagy vissza. De az előző már csaknem hároméves volt; újabbat kerestem. S nagy örömmre találtam is, úgy tűnt, az ideálisat. Nemcsak a formája volt különös, hanem az ára is – különösen alacsony, legalábbis a többiekhez képest, amelyeket a piacon találtam. Miután a bontatlan dobozt kibontottam, hogy kipróbáljam a gépet – az alacsony ár még mindig gyanakvásra késztetett –, megkértem az eladót, hogy indítsa el. „Isten ments!”, felelte, valósággal visszahökölve. „Elindítom, bejelentkezik az internetre, aztán többet már nem tudom újként eladni, Linuxos” – tette hozzá magyarázatul. „Én ahhoz már öreg vagyok...” Ránéztem, harmincéves ha lehetett.

Linuxos volt az első gép, amelyet még 2008-ban kinéztem magamnak. Aztán gyorsan visszatettem, s egy Windows-osat választottam helyette. A Linux, a maga kis emblémájával (kövér, totyogó pingvin) még ismeretlen volt; ismeretlen volt akkor még a netbook is. Féltem megküzdeni egyszerre két akadállyal: a kisméretű géppel s a rajta futó, ismeretlen operációs rendszerrel. Akkor (2008) nekem is biztonságosabbnak tűnt a Windows, azt legalább ismertem. Most viszont, második találkozásunkkor, elhatároztam, hogy belevágok. (S a több mint huszonötezer forint árkülönbség is nagy vonzerőnek bizonyult.)

Az első próbálkozásomat azonban mindjárt kudarc kísérte. A rendszer ugyan fölállt, sejtelmes fény és lüktető dobszó kíséretében, de a mobil internetet hiába próbáltam elérni rajta. Gyorsan föl is adtam, elhatározva, hogy letöröltem róla az egészet, és rátettem az egyetemi szoftvert. Azt legalább ismerem, az a megszokott Windows.

Egyik informatikustól a másikig házaltam vele, de senkinek nem akarózott letörölni a Linuxos operációs rendszert a Windows-ért. Végül egyikük valósággal könyörgőre fogta a dolgot: „Hadd próbáljam meg”, kérte, „a Linux mindent tud. Beállítom neked, s ha mégse barátkozol meg vele, még mindig letörölhetjük”.

Ez az elkötelezettség, amit mindenkitől hallottam, mélyen elgondolkoztatott. Miközben a gépre vártam – néhány napot igénybe vett a beüzemelése –, elkezdtem utánaolvasni. S föltárult előttem valami, amit botcsinálta fölhasználóként, még csak nem is sejtettem. A világa (...).

Közelítések I.

Robin Hood és a hackerek

Minden mozgalomnak megvan a maga története, s az Ubuntu fejlesztése kétségtelenül mozgalom. A történetnek íve van, az eseményekhez értékek és értékelések társulnak, a történések egy jövőbeli cél felé utalnak, és akik mozgatják őket, azok hősök vagy áldozatok. Ilyenek – hősök is, áldozatok is egyszerre – a *hackerek*. Hogy kik ők, azt például a WikiLeaks-aktákból tudhatjuk (*Leigh & Harding 2011*): föltörik a bizalmas honlapokat, szétkürtölik a világba az üzleti és diplomáciai titkokat, és így tovább. Ma azonban már nem egészen lehetünk biztosak abban, mit is csinál egy hacker, és miért. Ha a privát bankunkat töri föl, hogy elhalássza a kártyánkról a pénzt, az bizony nem szép dolog, sőt. Ha azonban a diplomácia titkait szellőzteti meg, hát akkor... Ha támadásba lendül valamely ország informatikai rendszere ellen (állítólag az oroszok tették Észtország ellen 2007-ben, amikor az eltávolította egykori hősi emlékműüket), az fölért egy katonai támadással. Ha azonban a hacker épp azon dolgozik, hogy ellenálljon ennek, az akár hősi tett is lehet (*Lásd pl. Cserháti 2011*).

Robin Hood nem véletlenül vált mesefigurává (*Baldwin 2011*); sokak vágyát fejezte ki egykor, akárcsak nálunk a betyárok. A jó és rossz keskeny mezsgyéjén egyensúlyozó hackereket ugyanaz köti össze, ami ezeket a mesefigurákat: eszközeik, fegyvereik fölényes ismerete és önhatalmú használata. Míg a külvilág bűnözőknek tartja őket, ők sokszor inkább szabadságharcosoknak definiálják magukat.

A harc, amelyet vívnak, csakugyan a szabadságért folyik, a szoftverek szabadságáért. Richard Stallmann, az első „hacker”, egykori tudós és sikeres kutató (régiesen tehát „nemes”, akár csak Robin Hood), meg is fogalmazta, hogy arra törekszik: visszavegye, ami az övé. A vagyon ebben a történetben a szabad szoftver volt, amelyet a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján még közösségben fejlesztettek, s amelyet az új számítógépek a saját operációs rendszereikkel „kisajátítottak” (*Torma 2008*). A szoftverfejlesztők vállalati formát öltöttek, alkalmazták az egykori hackereket, jól megfizették őket, szoftvereiket azonban, amelyeket korábban tudásvágyból, kutatási célokkal fejlesztettek ki, fizetőssé tették, s ezzel hatalmas vagyont szereztek. A fő gonosz ebben a Robin Hood-i történetben természetesen Bill Gates, aki kiépítette a Microsoft birodalmát, mára függőségbe hajtva a világ számítógépesinek túlnyomó részét (különösen Kelet-Európát, ahol csak 1990 után jelent meg). (*Vö. Blahota 2012.*)

Stallmann és társai – s mind többen lettek, akár a szabadcsapatok – ezért fejlesztették ki a nyílt forráskódú szoftvereket, hogy azokon bárki bármikor javíthasson. S ha valaki egy fejlesztést kisajátít és fizetőssé tesz, s a nyílt forráskódot zártá teszi, azt szabotálják, egyben bukásra ítélve a vállalkozását (*Raymond 2004*). Szabadságharcuk másik hőséül Linus Torvalds kínálkozott, a finnországi svéd egyetemista, aki kifejlesztette a Linuxot, a nyílt forráskódú operációs rendszert (hogy egyszerűen és közérthetően szóljunk) (*Hasan 2002*).

Ez a harc – vagy békésebben szólva versenyfutás – nyílt és zárt forráskódú operációs rendszerek között mindaddig rejtve maradt a mit sem sejtő fölhasználó előtt, amíg csak a szerverek sejtelmes világában folyt, ahová közönséges halandó amúgy sem teszi be a lábát (sokáig nem értettem, hogyan lehet a számítógépen dolgozni, ha nincs előttünk valamifajta monitor). A Microsoft a fölhasználók egyre növekvő táborában tarolt, miközben Linux alapon folyt és folyik ma is a nagyüzemi programozás túlnyomó része. A szabadságharc, amelyet Stallmann hirdetett Bill Gates ellen, mindaddig a hackerek magánügyének látszott, amíg egyik csapat nem tette be a lábát a másik vadászterületére. Itt kínálkozott fegyvertársnak a hackerek új nemzedéke, élén Mark Shuttleworth-tel (*Torma 2008; Shuttleworth 2011*).

Mark Shuttleworth jómódú dél-afrikai vállalkozó (mellesleg egyike az első űrutazóknak is), aki jómódját ugyancsak szoftverfejlesztésből szerezte, s aki nekivágott, hogy a fölhasználók piacából is kihaltszon egy darabot. Nyílt forráskódú operációs rendszert keresett, hogy arra versenyképes fölhasználói alkalmazásokat fejlesszen ki. Így talált rá a Linuxra, amelyre ráépítette azt a fölhasználó rendszert, amelyet Ubuntu néven ismer a világ (már aki ismeri).

A történet hosszan kanyarog tovább. Hogyan csalta a várába a szép királykisasszonyt – nem hogy elrabolja, hanem hogy feleségül vegye... Azaz hogyan kísérleteztek az új fölhasználói alkalmazások egybeépítésével, újabb és újabb változatokkal Shuttleworth és a Canonical Inc. – a cég, amely erre a fejlesztésre szerveződött. A történetnek ez a fejezete – amely szinte a mába nyúlik – talán már kevésbé érdekes, akárcsak a Robin Hood vélt és valóságos tetteiről szóló feljegyzések. Egy dolog érdekes belőle: az elnevezések. Az Ubuntu nevű szofvercsomag első verzióját ugyanis, mivel még nyers és jórészt kipróbálatlan volt, *Warty Warthog*-nak nevezték el (rücskös varacskosdisznó), a másodikat, amely már jobban sikerült, *Hoary Hedgehog*-nak (vagyis deres sündisznónak). Az a verzió, amelynek segítségével ezeket a sorokat írom (Ubuntu 10.11), az *Ocelot* (párducmacska) névre hallgat. S ez az, ami elgondolkodtató.

Közelítések II.

A varacskos disznótól a fönntartható fejlődésig

Az Ubuntu első változata állítólag úgy kapta nevét, hogy a fejlesztők fölhívták Mark Shuttleworth-öt, aki Dél-Afrikából épp Ausztráliába utazott. Elújságolták neki, hogy sikerült összehozni az Ubuntut, de hozzátették, hogy még csak kevésé felhasználó barát. „Legyen hát a neve varacskos disznó”, vágta rá Shuttleworth (állítólag). Így történt-e, nem-e, nem tudjuk, mert ezek a legendák jó ideig csak közzájon forogtak a hackerek között, míg valamelyikük aztán le nem írta (*Torma 2008*). Az érdekes maga a névválasztás.

A varacskos disznó csakúgy, mint a többi névadó ugyanis védett állatfaj, ha nem védenék, már kihalt volna. Az, hogy az Ubuntu új meg új verziói nevet kapnak a

sorozatszámok mellett, magában még nem újdonság. (Az Android operációs rendszer változatai, amelyek az okostelefonokon és táblagépeken futnak, édességek neveit kapták.) Az újdonság benne az, hogy ki vagy kik után nevezték el őket. Ez a környezetvédő beállítódás – amely következetes, hiszen már több mint tíz verzió óta tart – az első dolog, amin eltöprenghetünk.

Annál is inkább, mert Linus Torvalds totyogó pápaszemes pingvinje, Tux ugyancsak védett állat. Igaz, őt Torvalds nem élőben találta meg, hanem az interneten, de mindjárt költött is hozzá egy mesét arról, hogyan harapta meg őt egy vérengző pingvin, s hogyan ragasztotta rá a „pingvinitisz”-t – azaz a pingvinek elszánt szeretetét. Furcsa mód mindez Ausztráliában történt – ahová Shuttleworth is épp elhajózott –, ami nyilván nem véletlen. S ha hozzászokhatunk is a hackerek játékos kedvéhez, amivel játszani szoktak, az megfontolt választás eredménye. Ez esetben a környezetvédelem (*Shuttleworth 2012b*).

Dél-Afrika és Ausztrália, valljuk meg, meglehetősen kiesik a mi kelet-közép-európai földrajzunkból; s a környezetvédelem sem túl erős (de legalábbis nem agresszív) a Kárpát-medencében. Így talán arra sem vagyunk érzékenyek, amire ezek az emberek látnivalóan igen: hogy a szoftverfejlesztők nyílt forráskódokat használjanak, s hogy a környezetvédők vigyázzanak a bennünket körülvevő állatokra. (Mintha Robin Hood a sherwoodi erdő állatállományát féltene.)

Mindezt igazán az Ubuntu elnevezés teszi világossá, amelyről első hallásra is sejtjük – még amikor mit sem tudunk felőle –, hogy túlmutat önmagán. Első hallásra persze csak annyit, hogy valami afrikairól van szó, valamiről, ami mintha Afrikában volna, onnan érkezne hozzánk (Dél-Afrikából, mondjuk, mint Mark Shuttleworth és a Canonical Vállalat). Hogy aztán meghökkenve hallgassuk Nelson Mandela magyarázatát: az Ubuntu egy életérzés, egy életvilág. Egy hit, amely megmozgatta a dél-afrikaiakat, és holnapra megmozgathatja egész Afrikát.

Egy magányos ember vándorolt a sivatagban, meséli Mandela azon a fölvetelen, amely a népszerű videomegosztón hallható. Magára hagyottan, társait elvesztve, ételt-italát teljesen elfogyasztva. A kimerülés hatásán tántorgott, egyenesen bele a halál szakadékába. Vagy csak majdnem: mert ereje végén megpillantott egy falut. S a lakók elébe siettek. Fölsegítették, ételt-italt adtak neki, lefektették, és vigyáztak az álmára. A közösség ölelte körül. „Hát ez az Ubuntu”, fejezi be az interjút Mandela.

Nekünk, európaiaknak ebből azért annyira nem világos, hogy mi is az Ubuntu – inkább életérzés, inkább világszemlélet, inkább talán vallás? Vagy mindhárom egyszerre (gyanítjuk leginkább). „Én benned, Te bennem”, próbálja újra magyarázni Mandela azt, amit leginkább az egyén és a közösség viszonyával jellemezhetnénk, legalábbis európai fogalmakkal. Hogy az egyén elvész a közösség nélkül, s hogy közösség sincs persze az egyének sokasága és összefogása híján.

Mindez nem volna több, mint egy a rokonszenves, bár kissé elvont vallásos világnézetek közül; egy animista hit, amely fűben-fában orvosságot lát, istenek haragját az égiháborúban. Egy törzsi vallásosság, amelyet hol *umuntu*-nak neveznek, hol *botho*-nak, *utu*-nak vagy *uhuntu*-nak. Egy életfölfogás, amely a közösséget előbb-

re helyezi az egyénnél, az életet a gazdagságnál, a méltóságot a megaláztatásnál, a megbékélést a konfrontációnál és az együttműködést a versengésnél. Desmond Tutu szerint: „az Ubuntu az emberi lét lényege. Az Ubuntu azt mondja, hogy mint emberi lény, nem élhetsz elszigeteltségben. Az Ubuntu a kölcsönös kapcsolatokról szól. Egyedül nem lehetsz ember; ha megvan benned az Ubuntu, akkor megismeresz a nagylelkűségedről. Túl gyakran gondolunk magunkra mint egymástól elszigetelt individuumokra, holott mindig kapcsolatban állunk, és minden, amit teszünk, végső soron az egész világra kihat. Ha jót teszel, az szétterjed az egész világon, jótetteid az egész emberiségnek szólnak...” (*Ubuntu 2011*).

Desmond Tutut és Nelson Mandelát nem fölöslegesen idéztük. Az új Dél-Afrika szellemi és politikai vezetői az Ubuntu-ban – ebben az életigenlő életérzésben, ebben a közösségközpontú társadalomfilozófiában – találták meg azt az ideológiát, amely köré Afrika fölszabadításának sajátos gondolatrendszerét építették. Egy olyan filozófiát, amely az egyén és közösség viszonyának megjavításában nemcsak az egyéni élet értelmét látja és láttatja, hanem a társadalmi szabadság forrását és Afrika fölemelkedésének sajátos, egyedi útját.

Ennek a sajátos, egyedi útnak az egyik állomása a kizsarolt és agyonhasznált afrikai élővilág megóvása és föltámasztása; olyasvalami, ami a nyugati típusú fejlődéssel szemben az egyetlen élhető alternatívát nyújtja (ahogyan az Ubuntu szószólói tartják). És nemcsak lelkészek, filozófusok, ideológusok (el egészen a törzsi varázslókig). Afrika elkötelezettjei úgyszintén, nem utolsósorban az elektronika és a csúcstechnológia táborából toborzódva.

Tim Jackson nem az egyetlen köztük, de talán a legismertebb. Ő alapította a legelterjedtebb internetes aukciós házat, majd összeházasította annak német vetélytársával, végül mindezt eladta az afrikai Naspers vállalkozásnak. Tevékenységért a 2007-es davosi gazdasági világcsúcson a jövőt formáló száz legfontosabb személyiség közé sorolták, a Business magazin körkérdésére beérkezett válaszok szerint pedig a második legjobb gazdasági kapcsolat a világon. Tim Jackson is ismeri persze az Ubuntu-t, amelyet mindenki ismer, aki Afrikával komolyan összeköti a sorát. Szerinte az Ubuntu az a filozófia, amely úgy támogatja a gazdasági-társadalmi változásokat, hogy egyúttal óvja a környezetet, s ezzel fönntarthatóvá teszi a fejlődést (*Jackson 2009*).

Így zárul be a kör, amely a varacskos disznóval, meg a párducmacskával kezdődik, az Ubuntu-val folytatódik, és a fönntartható fejlődésbe torkollik. Nem véletlenek játékaról van szó, nem egyszerű ötletről. Nem tréfáról a mesebeli „vérengző pingvinről” amely ránk ragasztja a pingvinek elszánt szeretetét, a „pingvinitiszt”. Sokkal többről: egy szabadságharcról, amelyet sokan vívnak – hackerektől környezetvédőkön át szellemi és politikai vezetőkig –, s amely Afrika példáján demonstrálná, hogy igenis van másik út. A multinacionális vállalatok, amelyek kisajátítják az internetet és kizsákmányolják a környezetünket – a védett állatok élővilágát (a védelemre szoruló emberről nem is beszélve) –, csak az egyik lehetőség. Csak az egyik alternatíva, amely tán a semmibe vezet. A másik alternatíva az a bizonyos

„nyílt forráskód”, amelyhez mindnyájan hozzáférünk, ha megtanulunk bánni vele. S ha ezt megtanuljuk, egyben kisebb-nagyobb mértékben az Ubuntu részeseivé válunk. Mégpedig nemcsak úgy, sodródva, egyénileg odatévedve. Hanem a hackerek, környezetvédők, tabudöntögetők egyre növekvő közösségének tagjaiként.

Közelítések III.

Az Ubuntu-közösség

Hackerek közössége. Az Ubuntu-közösség azoknak a programozóknak a közössége, akik elkötelezték magukat az Ubuntu fejlesztése iránt. Konferenciáik, kiadványaik, mindenekelőtt azonban az Ubuntu új változatainak kidolgozása és terjesztése köti össze őket – amellet, hogy folyamatosan kapcsolatban állnak egymással az interneten. Valódi közösség tehát, nemcsak virtuális; önkéntes közösség, nem a „fogyasztók” vagy a „fejlesztők” egy halmaza, amelyet szintén szokás – hánývavetien és meggondolatlanul – „közösségnek” nevezni.

Az Ubuntu-közösség – azért, mert tagjai rendszeresen találkoznak – nemcsak szavakban közösség, de tettekben és érzésekben is az (legalább is az lehet). Találkoznak az együtt gondolkodókkal, megmártózni a találkozások vizében, eszmét cserélni, ismerkedni, kapcsolati hálót és terveket szőni – olyan kellékei ezek a közösségépítésnek, amelyből kimaradva valódi közösséget nem is lehet átélni, megtapasztalni. Ez, valljuk meg, elég szokatlan. Az internet világában fejlesztőkkel és fölhasználókkal lehet találkozni, esetleg megrendelőkkel és finanszírozókkal, munkaadókkal és munkavállalókkal. A konferenciázás sokkal inkább az akadémiai közösségek természetrajzához tartozik, mintsem az internetezők természetrajzához.

Nem tudunk semmit, vagy csak igen keveset és felületeset tudunk ennek a közösségnek a tagjairól. Kitűnő és fontos kutatási terep lehetne, ha megtudhatnánk részleteket is arról, kik ők, milyen előképzettségük van, hogyan vélekednek a világ dolgairól és mindenekelőtt önmagukról. Csak benyomásaink vannak; például az, hogy aki programozással foglalkozik, rendszerint elkötelezettebb a közösség iránt, mint aki csupán gépeket és szoftvereket forgalmaz. („Szoftver nélkül” – regisztrálta a minap egy eladó a gépet, amelyet eladni vittem. „Nem, Ubuntu van rajta”, figyelmeztettem. „Ja, igen”, válaszolta meggyőződés nélkül. Mintha azt mondta volna, hogy szoftver az, amiért fizetni kell; a Windowsért 25–30 ezret, a Microsoft Officeért még akár több mint százezret is.)

Nem valószínű, hogy ez az „Ubuntu-közösség” osztozik abban az *Ubuntuban*, amelyről Desmond Tutu vagy Nelson Mandela beszél; vagy hogy egyáltalán érdeklőli, tud róla. Írásaikból és más megnyilvánulásaikból mégis jól kivehető az Ubuntu-közösség kultúrája: azok a meggyőzések, értékek, magatartások és minták, amelyek mentén ez a közösség – itthon és nemzetközileg is – megszerveződik.

Aki Windows-t használ, aligha táplál bármiféle érzelmeket a Linuxos fölhasználók iránt; aki Ubuntu-t használ, az viszont elkötelezett az egyik, és ellenséges a

másik iránt. Hogy mennyire, azt nemcsak a blogbejegyzések mutatják, hanem főleg a Microsoft termékeket érő rendszeres vírustámadások, amelyeket sokszor bonyolult és drága vírusölőkkel lehet „irtani” és tűzfalakkal kell védekezni ellenük. Az Ubuntu-hoz nem kell vírusölő és tűzfal. Egyszerű, kicsi, ingyenes és barátságos. Főként pedig a miénk – nem az „ellenségé”. (Azért persze az Ubuntut is el lehet rontani – nekem is sikerült.)

Aki Windows-t használ, az folyamatos ellenőrzésnek van kitéve. Gépét kontrollálja a szoftverfejlesztő maga, vagy az általa megbízottak, a „szoftver rendőrség”. Nagy összegekbe kerül, hogy folyamatosan friss maradjon; az újabb verziók nem (vagy csak nehezen) kommunikálnak a régebbiekkel. Az Ubuntu-közösséggel szemben félévente frissíti verzióit, ingyen jelentkezve vele.

A Microsoft arra törekszik, hogy saját operációs rendszerét minél több alkalmazással integrálja; versenytársait megveszi, magába olvasztja, termékeiket Windows keretben elérhetővé teszi. Így olyan integrált szoftvereket képes fejleszteni, amelyek az elmúlt húsz évben már csaknem mindent tudnak: írni, szerkeszteni, táblázatot kezelni, kommunikálni, zenét letölteni és szerkeszteni, fényképalbumokat fejleszteni. (A Microsoft néhány évvel ezelőtti nagy bevásárlása egy arcfelismerő szoftver volt; akik eladták a Microsoft-nak, annyit kaptak érte, hogy életük végéig mindnyájan jómódban élhetnek belőle.) Mindez az Ubuntu-ban is megvan (vagy, mondjuk szerényebben, majdnem mind megvan). Nem bevásárlás és a piaci kizorítás útján, hanem az együttes fejlesztések és a kölcsönös csereberék folytán.

A beavatatlan fölhasználó – amilyen e sorok írója is – már ennyiből képet alkothat két különböző üzleti filozófiáról, hogy „életfilozófiát” ne is mondjunk. Az, hogy a szoftver óriás tulajdonosa sokszoros milliárdos, köztudott. De miből él meg az Ubuntu-közösség? Erre a közösségi honlapokról kaphatunk választ, amelyek nemcsak konferenciákat és kiadványokat, fejlesztéseket és alkalmazásokat hirdetnek, hanem tanfolyamokat és oktatásokat is. Az Ubuntu-közösség fő bevétele a tanítás, az, hogy az újabb és újabb fejlesztéseket tanulni lehet és tanítani kell. Ezzel az Ubuntu-közösség valódi alternatívát kínál a profitorientált fejlesztésekkel szemben: az ingyenes hozzáférés mellé a (korántsem ingyenes) tanításokat és tanulásokat.

Az Ubuntu-közösség olyan közösség tehát, amelyet önfejlesztőnek mondhatnánk. Megközelítőleg abban az értelemben, ahogy az 1960-as évek lázadói és az 1970-es évek közösségfejlesztői értették; abban az értelemben, ahogy az 1990-es évek narancsos forradalmárai értették, amikor diktatórikus hatalmakkal konfrontálódtak fegyver nélkül. Az Ubuntu-közösségben mintha egy utópia születnék újra: a civil közösség utópiája, az alulról szerveződő közösség modellje.

Az Ubuntu-közösség aktivistái mindent meg is tesznek, hogy alulról szerveződő közösségnek látszódnak, hogy úgy léphessenek a külvilág elé, mint az internetes kor egyfajta „lovagrendje”. Az írásokban, amelyeket magukról készítenek vagy terjesztenek, korántsem csak a technológiáról van szó (noha persze az dominál), hanem egyfajta szabadságharcról. Amelyben győzelmek és bukások vannak, erőfeszítések és meghátrálások, és persze a jók, szemben a rosszakkal. A diskurzusnak ez a hang-

ja elüt más szoftverfejlesztőktől, ahol a hangsúly a technikai követhetőségen és a semleges alkalmazásokon van. (Ha megveszem a gépet, a kezelési utasítás legföljebb megdicsér, hogy az adott terméket vettem, de ez sem komoly. Az viszont komoly, amikor azt olvasom, hogy: „A Linuxnak mókásnak és szórakoztatónak kell lennie. Persze, ez a legjobb operációs rendszer a világon – de eközben mókásnak és szórakoztatónak kell lennie” (*Torvaldsot idézi és fordítja Torma 2008:28*).

Nyílt vagy zárt forráskódok? A vita, amely az Ubuntu-közösség körül kavarg, már régen nem csak „mókás és szórakoztató”, hanem átcsapott a gazdaság és a társadalom világába. A nyílt vagy zárt hozzáférésű szoftverek harca csak az egyik hadszíntere egy sokkal nagyobb háborúnak az ingyenes vagy fizetős termékek között. Sokáig úgy látszott, hogy természetes, ha valaki megkéri a munkája árát. Az azonban már távolról sem ilyen természetes, ha a köztulajdont deklarálja a sajátjának, árat kérve érte (s itt fölsorolhatnánk csaknem az összes természeti forrást, el egészen az internetes közösségi hálókig) (*Ropolyi 2006*).

Az a lázadás, amely a zárt forráskódok ellen indult, mára széles társadalmi mozgalommá vált, s mint láttuk, lassan összeolvad a környezetvédelemmel, a természeti, sőt az emberi erőforrások védelmével. A szerzői jogra hivatkozva a publikációs fórumok, amelyek monopol helyzetre tettek szert az akadémiai világban, kisajátítják a közlést és az információkhoz való hozzáférést, egyre többet kérve mindkét féltől – szerzőtől és olvasótól – a közlésért; ahelyett, hogy eredeti hivatásuk szerint segítenék a tudás nyilvánosságra hozatalát. Így a közösségi források – amelyeket az akadémiai világ kutatója támogatásként megkapott – magánkézbe kerülnek, magánzsebbe szállnak: a publikációs fórumok fönntartói kezébe, zsebébe.

Ezzel a felemás helyzettel száll szembe a „nyitott hozzáférés” (Open Access) mozgalma. Mint az Ubuntu-közösség, ez is „alulról jövő” kezdeményezés: olyanok összefogása, akik a publikációs fórumok monopóliumát akarják megtörni. Kiterjedt hálózatuk – az amerikai Stanford Egyetem könyvtárától a kanadai egyetemek láncolatáig – ugyanolyan célú közösséget hoz létre, mint amilyen az Ubuntu-közösség. Hasonló kezdeményezés a *Creative Commons* nonprofit szervezet, amely a szerzői jogokról való részleges lemondást szorgalmazza licenc szerződéseivel. Ez a mozgalom az *Open Access-t* a szerzők oldaláról támogatja, amikor arra hívja az alkotókat, hogy jogaik egy részét önként a közösségre hagyományozzák.

Szélmalom harc? Az Ubuntu-közösség tehát beilleszkedik abba a tágabb mozgólódásba, amely az internet korában s arra hivatkozva egyre több területen követeli a magántulajdon és a közösségi tulajdon határának újra meghúzását. Az Ubuntu-közösség hackerei és Robin Hood-jai nem állnak egyedül – még ha nem is tudják. Részei annak a társadalmi átalakulásnak, amely napjaink hatalmi újrendeződésével lezajlik. (Ami, valljuk be, elég furcsa, ha csak az operációs rendszerek vitájára gondolunk.)

Ez a hatalmi átrendeződés persze nem ér váratlanul minket. Az elmúlt évtizedekben volt már részünk benne; sőt tudunk róluk az elmúlt századok történetéből is. Akár szabadságharcnak fogjuk föl, akár hacker támadásoknak minősítjük, még-

iscsak a jövőnkről volna szó: arról, hogy kik, mennyire és meddig sajátíthatják ki a közösség termékeit és vagyonát (s hogy egyes termékek és vagyonok csakugyan az egyeseké, vagy a közösséget illetik-e). Nagyvállalatok (szoftver óriáscégek) az egyik oldalon, közösségek a másikon – a helyzet, ha így interpretáljuk, Dávid és Góliát vagy Don Quijote és a szélmalom harcára emlékeztet.

Az izgalmas ebben az, ahogy ezt a harcot az Ubuntu-közösség vívja. A szoftver óriásokat államosítani lehetne (a két világháború között nemzeti és szovjet szocializmusok kísérleteztek már vele). Vagy legalább államilag megrendszabályozni – már amennyiben az állam képes szembeszállni a nemzetközi óriásszervezetekkel (látjuk, sokszor nem képes). Ez volna az egyik megoldás. S mert ez aligha megy, legalább vírusokkal sűrűn bombázni – el egészen az ellehetetlenítésig (ami leginkább az anarchista összeesküvésekre és az ún. „terrorátadásokra” emlékeztet). Törvényhozással is próbálkozhatunk, igyekezve korlátozni a kartellezést és megszüntetni a monopóliumokat (ez is ismert, ez is kevésbé hatékony).

Van más út? Az Ubuntu-közösség másként próbálja fölvenni a versenyt a zárt forráskódját gondosan őrző szoftvergyártó cégekkel. Azzal kísérletezik, hogy egy – képzeletbeli – szabad piacon tiszta versenyben szorítsa meg az óriáscégeket, s vegye el tőlük, amit kisajátítottak, forráskódjaikat. Mégpedig a közösség erejével.

Mindez kissé utópikusnak tűnik – vagy nagyon is az –, mégis, csodák csodája: működik. Kell hozzá persze egy prosperáló vállalat és/vagy nonprofit szervezet – vagyis kell hozzá a megfelelő jogi környezet is; anélkül nem megy. De kell hozzá – túl ezen – a civil elkötelezettség és a közösségi lelkesedés, a „sok kicsi sokra megy” hite és vágya. Ami a „hackerek” nyelvén így hangzik: többen mindig jobban csináljuk, mint az ember egymaga, még a legzseniálisabb is (*Pink 2012*).

Töprenghetünk rajta, hogy ez mi. Új társadalmiasítás? Heterodox gazdaságfilozófia az ortodox (bevett, megszokott, ismert) gazdaságfilozófiával szemben? Újbalos mozgalom? A „narancsos forradalom” az internet világában? Vagy csak egyszerű visszatérés a 19. század liberalizmusához? Amely abban különbözött a szocialisztikus eszméktől, hogy nem kisajátítani akart, hanem tisztességesen kereskedni. Egyenlő esélyekkel, ahogy mondani szoktuk: kinek-kinek azzal, amije van.

Az Ubuntu-közösség tagjai, úgy látszik, hisznek a piac erejében és a szabad verseny eszméjében (bár nem mindig tudják, még kevésbé mondják). Ennek az eszmének jegyében próbálnak mások szegények bankját alapítani, megint mások pedig hálót, nem halat adni a szegények kezébe, hogy dolgozzanak koldulás helyett. Az Ubuntu-közösség föltöri a zárt forráskódokat és nyíltakkal helyettesíti őket. Hogy mindenki megint egyenlő eséllyel férhessen hozzá az internet javaihoz – a közösség javaihoz.

*

Miközben már vagy fél éve töprengtem ezen, rászántam magam egy táblagépre. Önmagában is esettanulmány, hiszen egyik gyártó épp emiatt a gép miatt perelte be és igyekezett kiszorítani a piacról a másikat. Mondani se kell: a felperes zárt for-

ráskódú operációs rendszerrel forgalmazza a gépét, az alperes viszont nyílt forráskódúval: az Androiddal.

Az Android újabb változata (*Honeycomb*, vagyis méhsejt, az én gépemen is ez fut) ma messze kiszorította a Microsoftot egy olyan területről, amelyet néhány éve még nem is ismertünk: az okostelefonokról és táblagépekről. Ma az Android verhetetlennek tűnik a Windows-zal szemben; egyik a piac csaknem nyolcvan százalékát uralja, a másik meg mindössze hetet (2011 őszi adatok).

Azt azért mégsem mondhatjuk, hogy a verseny eldőlt, s mint a mesében: Robin Hood lett Nottingham városbírája, igazságosabb az előbbinél. Hiszen ez nem mese – sajnos, vagy inkább szerencsére. A verseny folytatódik. S bár mi persze Robin Hoodnak s vele a szabad jövőnek szorítunk, még hosszú ideig tart, míg Ubuntuval (*az Ubuntuval*) telik meg a világ.

Megjegyzés

Ennek az írásnak a címét, valamint számos gondolatát Torma László (2008) kitűnő könyvéből kölcsönöztem. Ezért a szerzőnek ezúton mondok köszönetet. Ugyancsak köszönöm Török Baláznak, első olvasómnak, hogy szélsőséges megfogalmazásaimra figyelmeztetett. Az internetes hivatkozásokat technikai okokból a tanulmány elektronikus változata tartalmazza (<http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>).

KOZMA TAMÁS

IRODALOM

- BALDWIN, DAVID (2011) *Robin Hood: The English Outlaw Unmasked*. Chalford: Amberley Publishing Plc.
- BLAHOTA ISTVÁN (2011) *Ubuntu Linux kezdőknek*. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- CSÁKÓ MIHÁLY (1997) Az általános iskolai pedagógusok és az iskolai számítógépek használata. *Új Pedagógiai Szemle*, No. 4. pp. 15–28.
- CSERHÁTI ANDRÁS (2011) A Stuxnet vírus és az iráni atomprogram. *Nukleon*, No. 1. (85) pp. 1–7.
- HACKERTÁMADÁS ÉSZTORSZÁG ELLEN. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- HASAN, RAGIB (2002) *History of Linux*. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- JACKSON, TIM (2009) *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. Routledge, London.
- LAIGH, DAVID & LUKE HARDING (2011) *Wiki-Leaks-akták*. Geopen Könyvkiadó, Budapest.
- MANDELA, NELSON (2006) *The Ubuntu Experience*. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- PINK, DAN (2012) *The surprising truth about what motivates us*. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- RAYMOND, ERIC S. (2004) *A katedrális és a bazár. Egy botsinálta forradalmár gondolatai a Linuxról és a nyílt forráskódú programokról*. Kiskapu Kft., Budapest.
- ROPOLYI, L. (2006) *Az Internet természete*. Typotex, Budapest.
- SHUTTLEWORTH, MARK (2012a) [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- SHUTTLEWORTH, MARK (2012b) [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- TORMA LÁSZLÓ (2008) *Az Ubuntu világa*. Ad Librum Kiadó, Budapest.
- TUX (2011) [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]
- UBUNTU: PHILOSOPHY 2011. [Az internetes hivatkozás megtekinthető itt: <http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>]